

Ірина Гловюк

докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри кримінального процесу
Національного університету “Одеська юридична академія”
(Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5685-3702>
iglovyuk83@gmail.com

DOI: 10.33498/opus-2019-09-085

Ігор Зінковський

старший слідчий в особливо важливих справах
управління спеціальних розслідувань
Генеральної прокуратури України
(Одеса, Україна)
criminal_process@onua.edu.ua

УДК 343.1

АРЕШТ МАЙНА З МЕТОЮ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

АНОТАЦІЯ. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України) передбачає, що арешт майна допускається з метою забезпечення збереження речових доказів; такий арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України, тобто ознакам речових доказів. У зв'язку з цим виникає низка питань стосовно підстав та умов, об'єктів, на які може бути накладено арешт, суб'єктного складу кримінально-процесуальних відносин щодо цього різновиду арешту майна, локального предмета доказування, особливостей захисту прав володільця такого майна, оскарження арешту майна, пропорційності застосування цього різновиду арешту майна, що відображає його специфіку порівняно з іншими різновидами арешту майна.

Метою статті є виокремлення та розкриття особливостей арешту майна з метою збереження речових доказів на основі системного тлумачення кримінального процесуального законодавства, практики його застосування, виявлення недоліків нормативної регламентації цього різновиду арешту майна та формулювання пропозицій щодо їх усунення.

У результаті проведених досліджень зроблено висновок, що чинне кримінальне процесуальне законодавство, закріпивши арешт майна з метою забезпечення збере-

© Ірина Гловюк, Ігор Зінковський, 2019

Ірина Гловюк, Ігор Зінковський

ження речових доказів, у положеннях глави 17 не повною мірою відображає специфіку такого арешту. Тому запропоновано зміни та доповнення стосовно визначення арешту майна з урахуванням специфіки арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів; уточнення найменування об'єктів, на які може бути накладено арешт, як матеріальних об'єктів за наявності достатніх підстав вважати, що вони відповідають критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України; уточнення вимог до клопотання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів; необхідності врахування предметного характеру обґрунтованості підозри при вирішенні питання про арешт майна та наслідків арешту майна для інших володільців матеріальних об'єктів.

Доведено, що для захисту майнових прав та інтересів особи, на майна якої накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів, мають використовуватися права, закріплені у КПК України для іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

Аргументовано, що для забезпечення дієвості кримінального провадження в ухвалі мають бути вказані всі слідчі слідчої групи та всі прокурори – процесуальні керівники.

Ключові слова: арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів; клопотання; локальний предмет доказування; обґрунтована підозра; виконання ухвали слідчого судді.

Арешт майна є поширеним заходом забезпечення кримінального провадження, і тому закономірною є постійна увага законодавця до підвищення ефективності його застосування. Це знаходить свій прояв у систематичних змінах та доповненнях, які вносяться до глави 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)¹, розширенні кола учасників кримінального провадження завдяки третім особам, щодо майна яких вирішується питання про арешт, тощо. При цьому інститут арешту майна містить доволі неоднорідні, диференційовані норми, детерміновані передусім різними нормативно визначеними цілями арешту майна.

Значну специфіку має арешт майна з метою збереження речових доказів, враховуючи об'єкти, на які може бути накладено арешт, суб'єктний склад кримінально-процесуальних відносин щодо цього різновиду арешту майна, локальний предмет доказування, особливості захисту прав володільця такого майна, оскарження арешту майна. Оскільки йдеться про арешт майна як різновид обмеження права власності, то вирішення цього питання має здійснюватися з урахуванням гарантій захисту власності, передбачених Першим протоколом до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)², зокрема, у частині

www.pravoua.com.ua

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> (дата звернення: 27.08.2019).

² Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/995.004>> (дата звернення: 15.08.2019)

здійснення державою контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) нагадав, що вилучення власності в інтересах судочинства, яке не позбавляє власника його майна, а тільки тимчасово припиняє його можливості користуватися та розпоряджатися цим майном, зазвичай пов'язане зі здійсненням контролю за використанням власності, що охоплюється сферою застосування абзацу 2 ст. 1 Першого протоколу до Конвенції³.

Проблемні питання арешту майна у кримінальному провадженні неодноразово досліджувалися у доктрині, зокрема, у наукових працях О. Білоуса, О. Верховгляд-Герасименко, І. Вегери-Іжевської, І. Воробйової, В. Галагана, Т. Ільєвої, Г. Куцкір, М. Лепея, М. Макарова, О. Марочкіна, Н. Моргун, О. Музиченка, Т. Музиченко, В. Рожної, А. Руденко, Д. Савицького, В. Соловійова, М. Соф'їна, А. Стебелева, В. Фаринника, О. Шило, Л. Удалової, проте питання особливостей арешту майна з метою збереження речових доказів спеціальним дослідженням практично не піддавалися, а досліджувалися у межах більш загальних питань арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження.

Метою дослідження є виокремлення та розкриття особливостей арешту майна з метою збереження речових доказів на основі системного тлумачення кримінального процесуального законодавства, практики його застосування, виявлення недоліків нормативної регламентації цього різновиду арешту майна та формулювання пропозицій щодо їх усунення.

КПК України передбачає загальне визначення поняття арешту майна, зокрема й щодо мети забезпечення збереження речових доказів. Відповідно до ч. 1 ст. 170 КПК України:

Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна⁴.

Проте у частині арешту з метою збереження речових доказів це визначення є дещо некоректним, адже майно не є доказом як таке. Доказом згідно з ч. 1 ст. 84 КПК України є фактичні дані, а не матеріальні об'єкти (майно). Відповідно, це визначення має бути уточнено в частині ареш-

³ East/West Alliance Limited проти України: рішення Європейського суду з прав людини, заява № 19336/04 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994> (дата звернення: 27.08.2019).

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України (н 1).

ту майна з метою збереження речових доказів, воно має чітко відобразити співвідношення між фактичними даними та їх носієм. Аналогічна проблема характерна і для п. 2 ч. 2 ст. 173 КПК України, який передбачає необхідність при вирішенні питання про арешт майна врахувати можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу), який також має бути відкоригований.

З огляду на специфіку мети цього арешту майна слід виділити особливості його підстав та умов. Підставами є наявність достатніх даних, що вказують на можливість приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження майна. Цей ризик особливо релевантний арешту майна для збереження речових доказів, враховуючи, що відповідне майно має ознаки речових доказів, а втрата речових доказів може мати непоправний та невідновлювальний характер для доказування у кримінальному провадженні. До умов такого арешту майна слід віднести внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); відповідність майна критеріям речового доказу, визначеним у ст. 98 КПК України, а саме: майно є знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегло на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, зокрема, є предметом, що був об'єктом кримінально протиправних дій, являє собою, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення; належність майна будь-якій фізичній або юридичній особі; можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні; розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження.

Основною умовою, яка відрізняє умови арешту майна з метою збереження речових доказів, є саме відповідність майна критеріям речового доказу, визначеним у ст. 98 КПК України. Відсутність такого критерію призводить до відмови у задоволенні клопотань з метою збереження речових доказів⁵, а також до скасування арешту майна⁶. Водночас є випад-

⁵ Ухвала Ірпінського міського суду Київської області від 3 жовтня 2016 р., справа № 367/7399/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61740903>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 24 квітня 2019 р., справа № 761/17343/19 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81496181>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала Ірпінського міського суду Київської області від 17 жовтня 2016 р., справа № 367/7725/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61995679>> (дата звернення: 27.08.2019).

⁶ Ухвала слідчого судді Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 9 січня 2018 р., справа № 159/3482/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/71525614>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 13 липня 2017 р., справа № 234/8006/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/67829857>> (дата звернення: 27.08.2019).

ки неправильного визначення підстав арешту майна з метою збереження речових доказів. Наприклад, зазначається, що незастосування арешту майна може призвести до його зникнення, або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню, а тому наявні підстави для арешту майна. Накладаючи арешт на майно, слідчий суддя брав до уваги, що є достатні підстави вважати, що майно, на яке просить накладити арешт прокурор, відповідає критеріям, визначеним у ст. 98 КПК України, а тому є підстави для накладення арешту на майно з метою збереження речових доказів; тобто у цьому випадку дещо змішано підстави та умови арешту майна. Вказується, що підставами застосування арешту цього тимчасово вилученого майна є необхідність визнання вилучених предметів речовими доказами⁷, проте це взагалі не є ані підставою, ані умовою накладення арешту на майно.

Значну специфіку мають об'єкти, на які накладається арешт з метою збереження речових доказів. Арешт відповідно до ч. 3 ст. 170 КПК України накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 цього Кодексу. Водночас, зважаючи на практику застосування такого арешту, щодо деяких об'єктів складно стверджувати про відповідність їх цивілістичному розумінню майна та тому переліку, який зазначений у ч. 10 ст. 170 КПК України. Наприклад, шприц, ємністю 2 мл, заповнений близько 1 мл рідиною коричневого кольору, зовні схожою на особливо небезпечний наркотичний засіб – опій ацетильований⁸; пластикова пляшка з залишками прозорої рідини, тканинний виріз зі слідами речовини бурого кольору, зроблений із підковдри з кімнати-залу⁹, тощо. Тим паче, що речовий доказ у ст. 98 КПК України визначається як матеріальний об'єкт, а не майно, що є більш коректним у цьому випадку й у контексті подальшого арешту таких об'єктів. Ця проблема характерна і для тимчасово вилученого майна, у зв'язку з чим пропонується у главі 16 КПК України вказувати не на тимчасове вилучення майна, а на тимчасове вилучення матеріальних об'єктів (що усуне питання стосовно тимчасового вилучення слідів злочину, а також дасть змогу “відійти” від цивілістичного тлумачення понять “майно” та “рідч”)¹⁰; вважаємо, що аналогічно має бути вирішена проблема й щодо арешту таких об'єктів, а саме внесенням змін до глави 17 КПК України.

⁷ Ухвала слідчого судді Ковпаківського районного суду від 16 лютого 2017 р., справа № 592/1880/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/64911527>> (дата звернення: 27.08.2019).

⁸ Ухвала слідчого судді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 21 червня 2018 р., справа № 357/6898/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74851277>> (дата звернення: 27.08.2019).

⁹ Ухвала Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 26 квітня 2016 р., справа № 495/3169/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57834130>> (дата звернення: 27.08.2019).

¹⁰ Ігор Зінковський, ‘Повноваження слідчого щодо повернення тимчасово вилученого майна’ (2019) 2 Підприємництво, господарство і право 228, 231.

Ірина Гловіук, Ігор Зіньковський

КПК України не диференціює вимоги до змісту клопотання про арешт майна для збереження речових доказів. Однак не всі вимоги до клопотання слідчого, прокурора є релевантними такому арешту. Зокрема, це стосується вимоги вказувати документи, які підтверджують право власності на майно, що необхідно арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном. По-перше, якщо йдеться про такі об'єкти, які зазначені у процитованих вище ухвалах, то такі документи надати неможливо, як і стверджувати про право власності на такі об'єкти загалом; по-друге, формулювання “конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном” не відображає усіх ознак речових доказів. Відповідно, в ухвалах слідчих суддів вказується на майно, яке належить невстановленим особам¹¹; майно, яке на місці події залишив злочинець¹². Тому це положення підлягає коригуванню в аспекті специфіки цього різновиду арешту майна. У літературі пропонується п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК України “Клопотання про арешт майна” подати у такій редакції:

2. У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено: “3) документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном. У разі неможливості підтвердити документально право власності на майно, яке належить арештувати, слідчий, прокурор повинні зазначити причину арешту”¹³.

Водночас доречніше було б стверджувати про мету арешту, а не про його причину.

КПК України не закріплює спеціального правового статусу для особи, щодо майна якої ставиться питання про арешт майна для збереження речових доказів. У літературі така особа ототожнюється з третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт¹⁴, хоча такому висновку суперечать положення ч. 1 ст. 170 КПК України, які розмежовують майно, яке є доказом злочину, і майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, зокрема й у третіх осіб, а також вказівці ч. 4 цієї ж статті

www.pravoua.com.ua

¹¹ Ухвала слідчого судді Овруцького районного суду в Житомирській області від 21 жовтня 2016 р., справа № 286/2684/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/62220031>> (дата звернення: 27.08.2019).

¹² Ухвала слідчого судді Ковпаківського районного суду від 5 червня 2018 р., справа № 592/6409/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75256592>> (дата звернення: 27.08.2019).

¹³ Юлія Сухомлин, ‘Подання, розгляд і вирішення клопотань учасників кримінального провадження на стадії досудового розслідування’ (дис канд юрид наук, 2019) 126-7.

¹⁴ Ольга Верхогляд-Герасименко, ‘До питання накладення арешту на майно третіх осіб у кримінальному провадженні’ (2017) 1 Вісник кримінального судочинства 21.

на арешт майна третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України; арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу ринкової вартості і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій з ознак, зазначених у пунктах 1–4 ч. 1 ст. 96² Кримінального кодексу України); тобто, на відміну від третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не має прав та обов'язків, передбачених у ч. 3 та 7 ст. 64² КПК України¹⁵.

Ба більше, у КПК України навіть немає чіткого найменування такої особи: використовується формулювання “інший власник майна” (ст. 172); “фізична або юридична особа, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт” (ст. 173); “інший власник або володілець майна” (ст. 174). Водночас ця особа має право брати участь у розгляді клопотання, з огляду на положення ч. 1 ст. 172 КПК України. Проте випадки участі такої особи, беручи до уваги досліджені ухвали слідчих суддів, не є поширеними. Це обумовлено такими обставинами: 1) не завжди після тимчасового вилучення майна і на момент подання клопотання можливо встановити власника; 2) є об'єкти, на які накладається арешт, де про власника з позицій цивільного права стверджувати неможливо¹⁶; 3) можливим місцем перебування володільца під вартою, якщо він є підозрюваним у цьому кримінальному провадженні.

Є й випадки, коли в ухвалях вказується володілець майна, проте не зазначається, чи він повідомлявся про розгляд клопотання¹⁷; при тому, що ч. 2 ст. 172 КПК України дозволяє розгляд клопотання про арешт без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, лише щодо майна, яке не було тимчасово вилучене. Була ситуація, коли з метою забезпечення арешту та недопущення відчуження зазначеного в клопотанні майна, клопотання розглядалося у відсутність підозрюваного та його

¹⁵ Ірина Гловюк, ‘Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел’ (2016) 8 Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України 157.

¹⁶ Ухвала слідчого судді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 21 червня 2018 р. (н 7); Ухвала Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 26 квітня 2016 р. (н 8).

¹⁷ Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва від 23 лютого 2018 р., справа № 1-кц/759/699/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/72579222>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 29 серпня 2018 р., справа № 554/6760/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76458028>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала слідчого судді Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 19 листопада 2018 р., справа № 335/13253/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78037067>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала слідчого судді Сарненського районного суду Рівненської області від 4 вересня 2018 р., справа № 572/2560/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76323242>> (дата звернення: 27.08.2019).

Ірина Гловіук, Ігор Зінковський

захисника, щоправда, у клопотанні замість підозрюваного була вказана “невідомою особою”¹⁸.

На незахищеність майнових прав та інтересів такої особи вказує й те, що при вирішенні питання про арешт майна КПК України не вимагає від слідчого судді, суду враховувати наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб. Така ситуація породжує питання в аспекті відповідності такої регламентації вимозі пропорційності втручання державного органу у право на мирне володіння майном у контексті практики ЄСПЛ. Адже будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно забезпечити “справедливий баланс” між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи. Необхідність досягнення такого балансу відображена у структурі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Необхідного балансу не вдається досягти, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар. Інакше кажучи, має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть досягти¹⁹. Натомість КПК України позбавляє слідчого суддю, суд обов’язку здійснити оцінку пропорційності такого втручання, що може за певних умов спричинити порушення Першого протоколу до Конвенції.

Крім того, на прогальність нормативної регламентації майнових прав та інтересів такої особи вказує відсутність у ч. 7 ст. 173 КПК України згадки про право такої особи на захисника (хоча, без сумніву, зазначене формулювання є неповним, і має йтися також про законного представника, представника), право оскаржити судові рішення щодо арешту майна, на відміну від підозрюваного, обвинуваченого, третьої особи, для яких це право прямо передбачене. Хоча право на ініціювання скасування арешту майна для такої особи прямо передбачене у ст. 174 КПК України.

Водночас особа для захисту своїх майнових прав та інтересів може скористатися правами, передбаченими для іншого учасника досудового розслідування – інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, – особа, стосовно якої (зокрема й щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПК України, адже чинні положення цього Кодексу не виключають поєднання таких статусів, а щодо майна такої особи якраз і здійснюються процесуальні дії. Тоді, відповідно, поєднуючи статуси, особа, щодо майна якої ставиться питання про арешт майна для збереження речових доказів, крім прав, наведених вище, має право: на звернення до прокурора, слідчого судді

www.pravoua.com.ua

¹⁸ Ухвала слідчого судді Краматорського міського суду від 22 серпня 2017 р., справа № 234/12536/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/68438567>> (дата звернення: 27.08.2019).

¹⁹ East/West Alliance Limited проти України (н 3).

або суду з клопотанням, у якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені у КПК України; подавати клопотання під час досудового розслідування; заявляти клопотання слідчому, прокурору про закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених у п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України; клопотати перед слідчим суддею про закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням (непродовженням) строків досудового розслідування до повідомлення про підозру; на оскарження під час досудового розслідування до слідчого судді бездіяльності слідчого, прокурора у нездійсненні процесуальних дій, які вони зобов'язані вчинити у визначений КПК України строк; на оскарження відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених у п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України; на оскарження до прокурора вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування; оскарження під час досудового розслідування до слідчого судді рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування; на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України.

Певні вади стосовно арешту майна з метою збереження речових доказів містить і ч. 2 ст. 173 КПК України. Вимоги до ухвали слідчого судді, суду для цього різновиду арешту майна не містять вимоги стосовно оцінки наявності обґрунтованої підозри. Водночас така оцінка *in rem* є необхідною, оскільки лише у разі обґрунтованої підозри вчинення кримінального правопорушення можна стверджувати, що вилучені матеріальні об'єкти мають ознаки речових доказів, адже в аспекті стандартів доказування стосовно заходів забезпечення кримінального провадження обґрунтована підозра може мати предметний характер²⁰.

Це повинно враховуватися під час тлумачення локального предмета доказування, до якого слід віднести: наявність достатніх даних, що вказують на можливість приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження майна (фактична підстава); внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (зокрема й обґрунтованість предметної підозри); відповідність майна критеріям речового доказу, визначеним у ст. 98 КПК України; належність майна будь-якій фі-

²⁰ Ігор Зінковський, 'Слідчий як суб'єкт доказування при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: питання стандартів доказування' [2018] 4(2) *Visegrad Journal on Human Rights* 48.

зичній або юридичній особі; можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні; розумність і співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження (умови арешту майна).

Стаття 173 КПК України передбачає, що в ухвалі слідчого судді у разі задоволення клопотання про арешт майна зазначається порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб. Водночас порядок виконання ухвали як такий не прописаний, що викликає складнощі на практиці.

Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором (ст. 175 КПК України). Відзначимо, що в ухвалах слідчих суддів виконання покладається на слідчого, прокурора²¹, слідчого²²; контроль за виконанням ухвали покладається на слідчого²³; не зазначається виконавець взагалі²⁴; дається посилання на ст. 175 КПК України без уточнення²⁵; на інші органи²⁶. У зв'язку з цим виникають такі питання: яких критеріїв має дотримуватися слідчий суддя, вирішуючи, ким – слідчим та (або) прокурором – має виконуватися ухвала; чи достатньо вказівки, що ухвала виконується слідчим; правомірність посилання на ст. 175 КПК України без уточнення слідчого, прокурора; правомірність невказання на виконавця; правомірність можливості доручення виконання ухвали іншим органам та особам, ніж слідчий, прокурор.

Враховуючи положення ст. 175 КПК України, ухвала слідчого судді про арешт майна може бути виконана як слідчим, так і прокурором. Для забезпечення досягнення дієвості кримінального провадження логічним є доручення виконання ухвали не просто слідчому, прокурору із посиланням на цю статтю, а конкретизація суб'єкта виконання, і не тільки в аспекті слідчого та (або) прокурора, який подав клопотання, а всіх слідчих слідчої групи та всіх прокурорів – процесуальних керівників у від-

²¹ Ухвала слідчого судді Липовецького районного суду Вінницької області від 16 листопада 2018 р., справа № 136/2363/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77882804>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала слідчого судді Липовецького районного суду Вінницької області від 9 липня 2018 р., справа № 136/1362/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75215831>> (дата звернення: 27.08.2019).

²² Ухвала слідчого судді Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 18 вересня 2018 р., справа № 452/2599/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76581679>> (дата звернення: 27.08.2019).

²³ Ухвала слідчого судді Галицького районного суду м. Львова від 29 квітня 2016 р., справа № 461/2932/16-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57604575>> (дата звернення: 27.08.2019).

²⁴ Ухвала слідчого судді Чорнобаївського районного суду Черкаської області від 6 липня 2018 р., справа № 709/2401/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75160116>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала слідчого судді Червоноградського міського суду Львівської області від 21 вересня 2017 р., справа № 459/2494/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69055217>> (дата звернення: 27.08.2019).

²⁵ Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 3 липня 2018 р., справа № 161/10320/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75077346>> (дата звернення: 27.08.2019).

²⁶ Ухвала слідчого судді Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 4 грудня 2018 р., справа № 743/1754/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78301736>> (дата звернення: 27.08.2019); Ухвала слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 8 листопада 2018 р., справа № 757/48647/18-к <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80010498>> (дата звернення: 27.08.2019).

повідному кримінальному провадженні; це вимогам КПК України ніяк не суперечитиме, адже кількість виконавців у ст. 175 не обмежена. Із цих позицій дещо непослідовним є взагалі невказання виконавця ухвали, адже у такому випадку при її фактичному виконанні слідчий, прокурор не зможуть підтвердити свої повноваження, що може призвести до складнощів при виконанні ухвали. Поодинокими є випадки покладення виконання ухвали на інші органи (наприклад, Ріпкинське відділення поліції Чернігівського відділу поліції Головного управління національної поліції в Чернігівській області)²⁷. Звернемо увагу на те, що відповідно до чинної редакції норми ст. 41 КПК України на оперативні підрозділи не може бути покладено виконання ухвали про арешт майна. Тому лише слідчий, прокурор компетентні виконувати таку ухвалу.

Висновки. Таким чином, чинне кримінальне процесуальне законодавство, закріпивши арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів, у положеннях глави 17 КПК України не повною мірою відображає специфіку такого арешту, з огляду на що слід запропонувати такі зміни та доповнення:

– перше речення ч. 1 ст. 170 КПК України викласти у редакції: “Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування матеріальними об’єктами, щодо яких існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що вони містять відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, підлягають спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.”;

– перше речення ч. 3 ст. 170 КПК України викласти у редакції: “У випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої цієї статті, арешт накладається на будь-які матеріальні об’єкти за наявності достатніх підстав вважати, що вони відповідають критеріям, зазначеним у статті 98 цього Кодексу.”;

– п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК України викласти у редакції: “3) документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном (у випадках, якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої статті 170 цього

²⁷ Ухвала слідчого судді Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 4 грудня 2018 р. (н 25).

Кодексу, такі документи надаються у разі можливості підтвердження права власності на майно”);

– п. 2 ч. 2 ст. 173 КПК України викласти у редакції: “2) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та можливість використання матеріальних об’єктів як джерела доказів у кримінальному провадженні (якщо арешт майна накладається у випадку, передбаченому пунктом 1 частини другої статті 170 цього Кодексу)”;

– п. 6 ч. 2 ст. 173 КПК України викласти у редакції: “6) наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, інших володільців матеріальних об’єктів”.

КПК України передбачає лише фрагментарні спеціальні норми для захисту майнових прав та інтересів особи, щодо майна якої ставиться питання про арешт майна для збереження речових доказів. Незважаючи на це, для захисту майнових прав та інтересів такої особи мають використовуватися права, закріплені у КПК України для іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, оскільки особа, щодо майна якої ставиться питання про арешт майна для збереження речових доказів, має ознаки, передбачені у п. 16¹ ст. 3 КПК України.

При формулюванні в ухвалах слідчих суддів виконавців ухвали про арешт майна неправильним є невказання взагалі виконавця ухвали в ухвалі та неконкретизація слідчого, прокурора як її виконавців, адже це може унеможливити виконання ухвали, оскільки при її фактичному виконанні слідчий, прокурор не зможуть підтвердити свої повноваження. Для забезпечення дієвості кримінального провадження в ухвалі мають бути вказані всі слідчі слідчої групи та всі прокурори – процесуальні керівники.

Реалізація цих теоретико-практичних положень у нормотворчій і правозастосовній діяльності сприятиме більш ефективному та пропорційному застосуванню арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Hloviuk I, ‘Aresht maina yak zakhid zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia: analiz novel’ [‘Attachment of Property as an Interim Measure in Criminal Proceedings: an Analysis of Novelties’] (2016) 8 Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 155-60 (in Ukrainian).

2. Verkhohliad-Herasymenko O, 'Do pytannia nakladennia areshtu na maino tretikh osib u kryminalnomu provadzhenni' ['The Issue of Imposing an Arrest on the Property of Third Parties in the Criminal Proceedings'] (2017) 1 Visnyk kryminalnoho sudochynstva 20-7 (in Ukrainian).
3. Zinkovskyy I, 'Povnovazhennia slidchoho shchodo povnennia tymchasovo vyluchenooho maina' ['The Powers of the Investigator to Return the Temporarily Seized Property'] (2019) 2 Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo 226-33 (in Ukrainian).
4. Zinkovskyy I, 'Slidchyi yak sub'iekt dokazuvannia pry obranni, zmini ta skasuvanni zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia: pytannia standartiv dokazuvannia' ['Investigator as a Subject of Proof to Choose, Replace and Abolish of Interim Measures in Criminal Proceedings: Issues of Standards of Proof'] [2018] 4(2) Visegrad Journal on Human Rights 45-50 (in Ukrainian).

Dissertations

5. Sukhomlyn Y, 'Podannia, rozghliad i vyrishennia klopotan uchasnykiv kryminalnoho provadzhennia na stadii dosudovoho rozsliduvannia' ['Submission, Consideration and Resolution of Motions of Participants in Criminal Proceedings at the Stage of Pre-Trial Investigation'] (dys kand yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).

Iryna Hloviuk
Igor Zinkovskyy

ATTACHMENT OF PROPERTY IN VIEW OF PRESERVATION
OF EXHIBITS: ISSUES OF APPLICATION
IN MODERN CRIMINAL PROCEEDINGS

ABSTRACT. The current Criminal Procedural Code of Ukraine (CPC of Ukraine) allows attachment of property in view of preservation of exhibits; such attachment may be applied to property of any individual or legal entity if there are sufficient grounds to believe that it meets the criteria specified in article 98 of CPC of Ukraine, i.e., signs of physical evidence. In this regard, there arises a number of issues concerning the grounds and conditions, and things that may be seized, as well as concerning the parties to the relations formed within criminal proceedings with respect to this type of attachment, and also concerning the "local fact" to be proved, the specifics of protection of the ownership rights to such property, the appeal against property attachment, and the proportionality of use of this type of property attachment, all these reflecting its specific nature as compared to other types of property attachment.

The article is aimed at singling out and elucidating the specific nature of property attachment for the purpose of ensuring maintenance and safety of physical evidence based on systematic interpretation of criminal procedure legislation and its application practice, and also at identifying the gaps in the legal and regulatory framework applicable to this type of attachment, and at formulating the proposals for their elimination.

Based on the conducted research, the author concludes that current legislation of criminal procedure, having enshrined property attachment as a means of ensuring maintenance and safety of physical evidence in provisions of Chapter 17, does not reflect the specifics of such attachment to the full extent. Therefore, the author proposes that changes

Ірина Гловіюк, Ігор Зіньковський

and amendments should be made with the aim of defining property attachment with due regard for the specifics of property attachment as a means of ensuring maintenance and safety of physical evidence; as well as with the aim of elaborating the list of items which may be seized as physical objects provided that there is sufficient reason to believe that they meet the criteria specified in Art. 98 of CPC of Ukraine; elaborating the requirements to a motion for property attachment as a means of ensuring maintenance and safety of physical evidence; highlighting the need to take into account the substantive character of suspicion and the consequences of attachment for other owners of physical objects when making a decision on property attachment.

It is proved that in order to protect the property rights and interests of an individual whose property is seized in view of preservation of exhibits, it is necessary to use the rights enshrined in CPC of Ukraine for another individual whose rights or legitimate interests are restricted during pre-trial investigation.

The author argues that to ensure the efficiency of criminal proceedings, all investigators of the investigation team and all prosecutors – supervisors of the proceedings should be specified in a respective ruling.

KEYWORDS: attachment of property in view of preservation of exhibits; motion; “local fact” to be proved; reasonable suspicion; enforcement of ruling of investigating judge.